

*Prof. dr Nikola MATOVSKI,
Pravni fakultet „Justinijan Prvi“
Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“,
Skoplje*

*Originalni naučni rad
UDK: 343.131
Primljeno: 15. septembra 2011. god.*

PRINCIP PRAVIČNOG POSTUPKA U KODIFIKACIJAMA EVROPSKIH DRŽAVA

Dugo se u delu kontinentalne teorije krivičnog procesnog prava smatralo da mora da postoji neko glavno stožerno načelo (princip) koje treba tražiti na području pravnih standarda, koji su danas učvrćeni normama ustavnog i međunarodnog prava o ljudskim pravima, odnosno može se govoriti o načelu (principu) „pravičnog postupka“ kao osnovno stožerno načelo (princip).

Pod pojmom „pravičnog postupka“ kao načelo (princip) krivičnog postupka podrazumeva se:

– zabrana diskriminacije (iz)među strankama u krivičnom postupku;

– da se odgovornost učiniocu krivičnog dela utvrdi i eventualna kazna odmeri u saglasnosti sa autorativnim pravnim standardima;

– da se krivični postupak mora voditi od organa (tela) sa prerogativima samostalno i nezavisne državne sudske vlasti; i

– da se okrivljenom u potpunosti omogući odbrana.

Opšti elementi pojma „pravičnog postupka“ zajednički za sve sudske postupke su sledeći:

*– pravo stranaka da prisustvuju radnjama u postupku i da budu saslušane pre donošenja odluka – *audiatur et altera pars*;*

– „jednakost oružja“ – ne sme doći do neopravdane diskriminacije između stranaka;

– sudske odluke ne smeju se zasnovati na nezakonitim dokazima; i

– sudske odluke moraju biti obrazložene.

Posebni elementi pojma „pravičnog postupka“ koje traži praksa Evropskog suda za ljudska prava su sledeći:

– presumpcija nevinosti okrivljenog (optuženog); i

– postojanje posebnih garancija za odbranu okrivljenog (optuženog).

Ključne reči: princip pravičnog postupka, opšti i posebni elementi pojma „pravičnog postupka“, kodifikacije evropskih država, kontinentalne teorije krivičnog procesnog prava.

1. Pojam i cilj principa

Teorija krivičnog procesnog prava ima osnovni zadatak da sistematski prikaže ukupnu materiju ovoga prava, a da bi postigla taj cilj, korisno je da pojedina procesna pravila svede na neke opšte principe (načela). Na taj način, sva pojedina pravila, koja bi bila svedena na određeni princip, bila bi pregledno sistematizovana, i ujedno bi se utvrdio i njihov *zajednički smisao*.

Ovi principi (načela) svakako ne mogu obuhvatiti sve norme kaznenog procesnog prava, međutim, obuhvataju izvestan broj veoma značajnih normi i zbog toga postavljanje tih principa (načela) doprinosi da se bolje shvati to pravo (V. Bayer, 1997, str. 101; A. Munda, 1956, str. 73).

Iako za njihovu fizionomiju ne postoji jedinstveno gledište, teorija danas pod pojmom „principi kaznenog procesnog prava“ podrazumeva *opšta pravila* do kojih se dolazi *sintezom procesnih propisa* koji mogu da potiču od unutrašnjeg (npr. Ustava i zakona) ili od međunarodnog prava.

U odnosu na *organe* (tela) krivičnog postupka koji primenjuju propise krivičnog procesnog prava (KPP), oni se mogu shvatiti kao *pomagala* u tumačenju tih propisa, posebno tamo gde oni sadrže tzv. *Pravne standarde* ili pravne praznine koje treba popuniti. U odnosu na terminologiju, na sadržaj i klasifikaciju, principi (načela) su pretrpeli puno promena (izmena). Teoretičari krivičnog procesnog prava obično ih obrađuju u početnim delova svojih teoretskih izlaganja (opštem delu KPP), potencirajući da se njihovo važenje treba proširiti na ukupni krivični postupak. (D. Krapac, 2000; str.43-44). Druga grupa teoretičara osnovne principe povezuje sa procesnim subjektama i sa procesnim radnjama (P.Marina, 1979; str.78; T.Vasiljevic; 1981, str.56-57; M. Grubač, 1995, str. 60 i 133).

Dugo vremena u delu kontinentalne teorije krivičnog procesnog prava smatralo se da treba da postoji neki *glavni stožerni princip* kome bi bili podređeni ostali principi. Takav se princip treba tražiti na području *pravnih standarda* koji su danas

učvršćeni normama ustavnog i međunarodnog prava o ljudskim pravima, odnosno može se govoriti o principu „pravičnog postupka“ kao osnovni stožerni princip.

Međutim, u teoriji i praksi najnovijeg razvoja krivičnog procesnog prava postoje izvesna *pomeranja* (promene). Tako su, neki od *starijih principa* koji se smatraju tekovinom građanskog liberalizma (npr. Princip oficijalnosti, princip legaliteta) *dovedeni u pitanje* zbog nove prakse organa krivičnog postupka, koji su prinuđeni da traže rešenja za problem preopterećenosti krivičnog pravosuđa. U krivičnom postupku mešovitog tipa, pod uticajem angloameričkog prava, pojavljuju se *nove procesne forme*, kao što su razni *ugovori stranaka* u krivičnom postupku oko sadržaja optužbe i odbrane, sa kojima se u velikom broju slučajeva može brzo završiti započet postupak ili se može izbeći njegov početak. Međutim, ove nove forme traže promenu (izmenu) tradicionalnih principa: ograničenje principa legaliteta i širenje principa celishodnosti (oportuniteta), sužavanje inkvizicionog principa i jačanje autonomije stranaka, posebno optuženog; preispitivanje javnosti na glavnom pretresu. Ovu pojavu pojedini autori nazivaju „*reprivatiziranje*“ krivičnog postupka. (A. Eser, 1992, str. 167-191; N. Matovski, 1992/93, 179-190).

Principi (načela) KPP omogućavaju *sistematizaciju* procesnih propisa i njihovo bolje razumevanje. Zakonodavac, kao njihov adresat, služi se principima da bi *usaglasio tendenciju efikasnosti* krivičnog postupka sa *tendencijom zaštite prava građana*. Subjekti krivičnog postupka, u prvom redu *sudovi* kao adresati principa, služe se sa njima, kao sa *usmeravanjem* u primeni propisa. U primeni propisa krivičnog procesnog prava, osnovni principi omogućavaju sudovima da reše neko pitanje pri preduzimanju procesne radnje ili pravilnosti njenog izvršenja kada sa uobičajenim metodama tumačenja pravnih propisa (tzv. Gramatičkih, logičkih i ostalih metoda), ne može se doći do rešenja ili da *popune pravnu prazninu*, u slučaju kada procesno pravilo ne daje direktan odgovor na to pitanje. U takvim slučajevima, vrednost principa (načela) kao *interpretativna usmeravanja* je veoma velika, naročito zbog potrebe da se postigne **ravnoteža** između dve suprotne tendencije – za efikasnost krivičnog postupka i za zaštitu prava građana. (D. Krapac, 2000, str. 45).

Formulisanje osnovnih principa ima značenje za *konstrukciju sistema procesa* i za pravilnu primenu procesnog prava, ali preterano teoretsko pridavanja iz vida da oni nisu nepromenljivi. Naime, ne sme se dozvoliti da se pojedini procesni principi skamene i da se *pretvore u dogmu* i od ranije napredne pokretačke snage da se pretvore u kočnicu normalnog razvoja procesa (T.Vasiljević, 1981, str. 57).

2. Princip pravičnog postupka

Pojam „*pravičnosti*“ spada među najspornije pojmove pravne filozofije i pravne teorije, a ovde dobija tretman *procesno-pravnog kriterijuma* za analizu

strukture krivičnog postupka, koja je bila različita u pojedinim istorijskim periodima. Međutim, u svakom racionalnom krivičnom postupku, koji nastoji da odluku o krivici i kazni, izvršiocu krivičnog dela izrekne na osnovu potpuno utvrđenog činjeničnog stanja i na pravilnu primenu pravne norme, *odnos između izvršioca*, sa jedne strane, i *države* kojoj pripada monopol kažnjavanja sa druge strane, mora da se uredi tako da se taj *monopol* primenjuje *pravično prema svima* – prema pravu i normativnih standarda koja je ta (država) donela o krivičnom postupku, u kome se odlučuje o individualnim pravima i slobodama građana.

Postupanje u saglasnosti sa autoritativnim pravnim standardima predstavlja sredstvo za ostvarivanje „*pravičnog tretmana*“, odnosno „*pravičnog postupka*“ ka pojedincu kao izvršiocu krivičnog dela koji se nalazi u interakciji sa državom koja jedino ima pravo da ga kazni (D.J. Galligan, 1996).

Pod pojmom „*pravični postupak*“ kao *princip krivičnog postupka* podrazumeva se:

- *Zabrana diskriminacije među strankama* u krivičnom postupku, sa kojom bi se smanjila ili ograničila njihova prava i bez opravdanja bi se pravila razlika u njihovom procesnom položaju;
- *Da se utvrđivanje krivice izvršiocu krivičnog dela i eventualna kazna* sprovede prema autoritativnim *pravnim standardima*, na primer (nulla poena sine crimine, nullum crimen sine lege, nulla injuria sine actione, nulla action sine culpa, nulla culpa sine indicio, nullum indicium sine accusatione, nulla accusatio sine probatione i nulla probation sine difensione) (L. Ferrajoli, 1998, str. 69, 460);
- Krivični postupak se mora voditi od *organa (tela)* sa prerogativima samostalne i nezavisne državne sudske vlasti, i
- *Da se okrivljenom (optuženom) omogući odbrana* sa odstranjivanjem (kompenzacijom) nejednakosti između njega i državne represivne vlasti. (D. Krapac, 2000, str. 85).

Znači, „pravičnost“ se odnosi na *konstrukciju postupka* koja mora garantovati procesnim učesnicima *jednake mogućnosti* za uticaj na njegov ishod. Princip „pravičnog postupka“ je usmeren u prvom redu na *zakonodavca* koji kod donošenja propisa iz krivičnog procesnog prava mora se „samoograničiti“ da bi doveo u *ravnotežu* pravo javnog kažnjavanja sa pravima i slobodama građana; dalje, na *sudiju* koji kod primene propisa iz krivičnog procesnog prava sa njihovom interperetacijom mora postići tu ravnotežu zbog velikog značaja, načelo pravičnosti je *konstitucionalizovano u glavnim međunarodnim dokumentima za ljudska prava* (čl. 14. st. 1. MPGPP; čl. 6. st. 1. EKLJP), u *ustavima savremenih država* (na pr. čl. 29. st. 1. al. 1. Ustava Hrvatske). Da bi se to obezbedilo, Zakon o krivičnom postupku, proklamira da taj „Zakon utvrđuje pravila sa kojima se obezbeđuje da niko nevin ne bude osuđen, a da se krivcu izrekne krivična sankcija pod uslovima koje predviđa Krivični zakonik, i na osnovu zakonito sprovedenog postupka (čl. 1. st. 1. ZKPRM),

sa time što u *osnovnim načelima* predviđa da „lice optuženo za krivično delo ima pravo na *pravično i javno suđenje* u razumnom roku, pred nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim sudom, ustanovljen zakonom“ (čl. 4. st. 1. ZKP) i na taj način opredeljuje neke od elemenata „pravičnog postupka“.

Pojam „pravičan proces“ (fair trial) pozajmljen od anglosaksonskog prava nije definisan Koncencijom (G. Piquerez 2000, str. 186). Pojam „pravičnog postupka“ ima svoju istoriju u angloameričkom pravu u kome ga sudovi tumače na različit način. U kontinentalnom evropskom pravu razrađen je u *praksi* Evropske komisije, odnosno *Evropskog suda za ljudska prava*, koji ga je postavio kao *nadzakonsko načelo* još 1970. godine, (u slučaju *Delcourt c/a Belgique*) i od značaja je za sve države, članice Saveta Evrope, potpisnice Evropske konvencije o ljudskim pravima. U saglasnosti sa tom praksom, pitanje „pravičnosti“ odnosi se na *postupak u celini* u svim njegovim delovima, a ne samo u stadijumu suđenja, i ocenjuje se na osnovu dva kriterijuma: *opšti*, od širokog obima, koji važe za *svaki sudski postupak*, i *posebni*, u saglasnosti za specifičnom prirodom krivičnog postupka, kao spor za primenu kazne nad izvršiocem krivičnog dela sa kojom mu država ograničava osnovna prava i slobode u javnom interesu (Cohen-Jonathan, 1989, str. 394; G. Piquerez; 2000, str. 187)

3. Elementi pravičnog postupka

Opšti elementi pojma „pravičnog postupka“ zajednički za sve sudske postupke su sledeći:

Pravo stranaka je da prisustvuju radnjama postupka i da budu *saslušane* pre donošenje odluka – *audiatur et altera pars*, a da sud mora dati mogućnost svakoj stranci da se *izjasni* o navodima i zahtevima procesnog protivnika (u stvari, primena kontradiktornosti).

Postoji dužnost suda i ostalih državnih organa da blagovremeno *obaveste* stranke o vremenu i mestu preduzimanja procesnih radnji (npr. uredni poziv za ročišta pred sudom), a mora postojati i solidna jezična komunikacija sa sudom. *Od same stranke* zavisi da li će efikasno koristiti pravo prisustva i izjašnjavanja o činjeničnim i pravnim navodima suprotne stranke. U principu, *sud nije dužan da daje pouke* i sugestije stranki da bi potaknuo njenu aktivnost u krivičnom postupku (npr. da iznosi predloge dokaza, pravna mišljenja i sl.) Samo kao *izuzetak*, naš zakonodavac predviđa, sa ciljem da se eliminiše faktička diskriminacija slabijeg okrivljenog u krivičnom postupku, da sud *mora okrivljenog* ili drugo lice koje učestvuje u postupku, *poučiti o pravima* koja mu po zakonu pripadaju i o *posledicama* propuštanja radnje, ako bi *iz neznanja* mogao da propusti neku radnju ili da zbog toga ne koristi svoja prava (čl. 12. ZKP RM; čl. 15. ZKP SRJ).

Sa celom serijom pravila i propisa ZKP *garantuje pravo* strankama *da prisustvuju* procesnim radnjama i da budu *saslušane* pred donošenja sudske odluke. Tako, na primer, to su pravila o uvidu u spis predmeta, o dostavljanju odluka, o broju primeraka podnesaka, o ispitivanju okrivljenog pre donošenja odluke o zahtevu za otvaranje istrage, o pritvoru, o pozivanju za glavni pretres, pravila o kontradiktornom načinu izvođenja dokaza na glavnom pretresu, o dostavljanju pravnog leka i njegov odgovor, zahtevu za ponavljanje krivičnog postupka i sl.

Postoje neki *izuzeci* kada je *privremeno ograničeno* pravo stranaka na prisustvo i saslušavanje (npr. kod preuzimanja hitnih radnji), ali u daljem toku krivičnog postupka stranka može da prigovori na odluku koja je doneta bez njenog saslušanja.

Pravo stranke da u postupku preduzima sve radnje koje može preduzeti njen procesni protivnik tzv. *jednakost oružja*; postupak se ne sme urediti i voditi na način koji bi doveo do *neopravdane diskriminacije između stranaka*. U teoriji kontinentalnog krivičnog procesnog prava ne postoji jedinstveni stav o pojmu „jednakost oružja“ među strankama tako da pod ovim pojmom treba razumeti samo *načelnu zabranu o promeni položaja jedne od stranaka u krivičnom postupku*. Pravo stranaka da predlažu sakupljanje i izvođenje dokaza u svoju korist *ne vezuje sud u apsolutnom smislu*. Zakon ovlašćuje sud da o predlozima stranaka odlučuje u saglasnosti sa opštom dužnošću da se stara za svestrano pretresanje predmeta, pronalaženje istine i odstranivanje svega onoga što prolongira postupak, a ne služi za razjašnjenje stvari (čl. 294i st. 2i ZKP RM). Zbog toga, *sud ne mora prihvatiti neke predloge stranaka* koji izlaze iz ovih okvira. Ali, odlučivanje o njima i samo izvođenje dokaza se ostvaruje u okviru javnog, usmenog i kontradiktornog raspravljanja pred sudom, gde se dokazi izvode u saglasnosti sa načelom neposrednosti.

Evropski sud za ljudska prava (u slučaju Brandsteller c/a Ostereich-presuda od 28.08.1991. godine, serija A211) utvrdio je da je pojam „jednakost oružja“ deo šireg pojma „pravičnog postupka“. To pravo znači da u krivičnom predmetu *optužba i odbrana moraju imati mogućnost da doznaju* o predlozima, zahtevima i ostalim procesnim radnjama svoga *protivnika* i da mogu da mu *suprotstave* svoje.

3.1. Sudske se odluke ne smeju zasnovati na nezakonitim dokazima

ZKP RM od 1997. godine, uvodi značajnu *novinu* u režimu dokaznih zabrana – *bezuslovnu ekskluziju pravno nevalidnih dokaza* (sa brisanjem člana 84-86 ranijeg ZKP SFRJ), propisujući u osnovnim načelima da „*dokazi* nabavljeni (steknuti) na *nezakonit način* ili kršenjem sloboda i prava utvrđenim ustavom, zakonom ili ratifikovanim međunarodnim ugovorima, kao i dokazi koji su proizašli od njih, ne mogu se koristiti i na njima se *ne može zasnovati sudska odluka* (čl.15. st. 2. ZKP RM). Na ovaj se način nastoji dobiti *celovita čista koncepcija* u zakonu, prema kojoj u krivičnom postupku kao dokazni materijal može se upotrebiti samo

onaj koji je nabavljen (steknut) poštovanjem osnovnih procesnih formi i garancija o pravima građana i od strane ovlašćenog organa (N. Matovski, 2001, str. 235).

Prema tome, *stranke ne smeju da predlažu* u krivičnom postupku da se nabave (steknu) i izvedu dokazi na *nezakonit način*, bez obzira na to koliko bi to možda odgovaralo njihovim interesima.

3.2. Sudske odluke moraju biti obrazložene

Opšte je prihvaćeno mišljenje, prema kome *dužnost obrazlaganja* sudskih odluka znači trojnu garanciju za „pravično postupanje“: a) podizanje *kvaliteta odluke* – obrazložena odluka bolje će utvrditi činjenično stanje i primeniti pravnu normu, tako da stranke imaju veće izgleda za pravično suđenje; b) stvaranje *informativne baze* za odluku – na osnovu tih informacija, stranke mogu *kritički* analizirati donesenu odluku i pobijati je svojim pravnim lekovima; i v) *potvrda časti i dostojanstva subjekata* o čijim se pravima odlučuje, što samo po sebi doprinosi pravični postupak. (Dj. Galligan, 1996, str. 431).

ZKP RM na više mesta predviđa dužnost organa krivičnog postupka, odnosno suda da *obrazloži* svoje odluke (čl. 144. st. 1; čl. 185. st. 2; čl. 199. st. 1; čl. 267; čl. 284. st. 5; čl. 359. st. 6-10; čl. 378. st. 1-3 ZKP RM).

Posebni elementi pojma „pravični postupak“ koje traži *praksa* Evropskog suda za ljudska prava su sledeći:

3.3. Pretpostavka nevinosti okrivljenog

To je *najvažnija presumpcija krivičnog procesnog prava*, koja je sadržana ne samo u *zakonskim propisima* (čl. 2. st. 1. ZKP RM), već i u *ustavima* (čl. 13. st. 1. Ustav Makedonije) i u *međunarodnim propisima* o ljudskim pravima (čl. 14. st. 2. MPGPP; čl. 6. st. 2. EKLJP). Obično se formuliše izrazom da će se lice okrivljeno za krivično delo smatrati *nevinim* sve dok njegova krivica ne bude utvrđena pravosnažnom sudskom odlukom (čl. 13. st. 1. Ustava RM). *Smatra se da je tekovina civilizovanog društva i pravne države*. Njeni istorijski koreni leže još u francuskoj Deklaraciji o pravima čoveka i građana iz 1789. godine, koja je doneta sa ciljem da se odstrani nepotrebno i grubo ograničavanje ljudskih prava i tiranije državnih organa nad građanima. (V. Bayer, 1995, II, str. 128. i sl.)

Presumpcija nevinosti okrivljenog sadrži dva pravila: o teretu dokazivanja i o raspodeli rizika nedokazanosti činjenica o krivičnom delu u krivici.

Prvo pravilo glasi da *okrivljeni*, u principu, *nije pravno dužan da iznosi svoju odbranu*, niti da je dokazuje (čl. 210. st. 2. – ZKP RM). tj. da teret dokazivanja leži na tužiocu i na sudu na pretresu (čl. 284. st. 2; čl. 314. st. 2 – ZKP RM).

Drugo pravilo *raspoređuje rizik* nedokazanosti činjenica o krivičnom delu i krivici, tako da sud na pretresu *mora doneti oslobadajuću presudu* ne samo kada

je potpuno ubeđen u nevinost optuženog, već i kada nije potpuno ubeđen u njegovu krivicu, ali ni u njegovu nevinost (ako na primer, pri izricanju presude ostanu neke činjenice i dokazi koje terete optuženog, ali ne dovoljno).

Naime, zakon traži donošenje presude sa kojom se optuženi *oslobađa* optužbe, između ostalog i kada „nije dokazano da je optuženi izvršio delo za koje se optužuje“ (čl. 342. t. 3. ZKP RM), pri čemu izraz „nije dokazano“ treba da se čita, odnosno da se interpretira kao da „nije potpuno utvrđeno“, odnosno a fortiori, nije uopšte utvrđeno ili je nepotpuno utvrđeno.

Kao što upozoravaju neki teoretičari (V. Bayer, 1995, str. 192), kod *drugog pravila* radi se o *prezumpciji nevinosti* okrivljenog: ako se na kraju dokazivanja u celosti, potpuno, ne dokaže suprotno (krivica optuženog), ostaje to što se prezumiralo (njegova nevinost).

U tom pogledu, pretpostavka nevinosti *sadržajno se poklapa sa pravilom in dubio pro reo*, prema kome sumnje, dileme, oko postojanja pravno relevantnih činjenica, uvek se moraju rešiti njihovim definitivnim utvrđivanjem u *korist okrivljenog*.

U slučaju Barbera, Messeque et Jabardo c/a Espana (presuda od 06.12.1988, serija A146) Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da pretpostavka nevinosti okrivljenog između ostalog zahteva da vršenje svoje dužnosti *sudije ne počnu sa predubedenjem* da je okrivljeni izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret; da je *teret* dokazivanja *na tužioca* tako da se svaka sumnja u postojanje činjenica mora odraziti u korist okrivljenog. Prema tome, pretpostavka nevinosti okrivljenog biće povređena ako sudska odluka za okrivljenog odražava neko sudsko mišljenje o krivici iako krivica nije bila prethodno dokazana u saglasnosti sa zakonom.

3.4. Posebne garancije za odbranu okrivljenog (optuženog)

Odredba čl. 6. st. 3. Evropske konvencije nabroja *sledeća minimalna prava* za svakog okrivljenog: da u najkraćem roku, na jeziku koji razume bude detaljno *obavešten* o prirodi i razlozima optužbe; da ima *dovoljno vremena* i adekvatne uslove da pripremi svoju odbranu; da se *brani lično* ili od strane branioca po svom izboru, ili ukoliko ne raspolaže sa sredstvima za branioca da dobije *besplatnog službenog advokata* kada to zahtevaju interesi pravde; da sasluša sam ili da ovlasti nekog drugog da sasluša *svedoke* koji ga terete, kao i da obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u svoju korist, pod istim uslovima, koji važe za svedoke koji ga terete; besplatno da dobije prevodioca ako ne razume ili ne govori službeni jezik suda.

Ova se prava nazivaju „*minimalnim*“, jer predstavljaju donju granicu, minimum garancija za zaštitu okrivljenog u sporu sa državom, odnosno sa državnom policijom, sa državnim tužiocem i sa sudom, koje se ne smeju smanjiti, jer *u suprotnom ne bi postojala* ni približna *ravnoteža* između okrivljenog i državnog repre-

sivnog aparata u krivičnom postupku. To je brana koja sprečava samovolju i bila bi porušena na štetu pravne sigurnosti građana. (D. Krapac, 2000, str. 91).

Odredba čl. 2. Protokola 7 EKLJP predviđa da svako ko je osuđen za krivično delo od strane tribunala ima pravo da njegova osuda ili kazna bude razgledana od *višeg suda*; odredba čl. 3. istog Protokola daje *pravo* neosnovano osuđenom licu na obeštećenje – *kompensaciju*; a odredba čl. 4. *zabranjuje* da se neko ponovo sudi ili kazni za krivično delo za koje je već bio osuđen ili oslobođen, osim ako nisu pronađeni novi dokazi ili ako je u postupku koji je prethodio došlo do važnih povreda koje bi mogle uticati na rezultat postupka.

Poznavanje predmeta i razloga optužbe znači poznavanje činjenica koje, prema odredbama Krivičnog zakonika, predstavljaju tzv. zakonsko biće krivičnog dela i njegova pravna kvalifikacija. To je skup (zbir) okolnosti koji su konstitutivni za protivpravnost nekog dela (nemački: Tatbestand) kojima se određuje nepravo nekog ljudskog ponašanja koje predstavlja napad na određeno zaštićeno pravno dobro (F. Bacic, 1998, str.112).

Prava mogućnost za *pripremu odbrane* okrivljenog, u principu, postoji samo ako u dopušteno vreme može *nesmetano da komunicira sa braniocem* (čak i ako se nalazi u pritvoru) i da razmarta i prepisuje spis krivičnog predmeta (prema presudi Evropskog suda u slučaju Lamy c/a Belgique, od 30.05.1989. godine, serija A 151 – okrivljeni *mora imati pravo uvida u spis predmeta* kako bi se mogao uspešno braniti).

Naše krivično procesno pravo posebno razrađuje i intenzivno reguliše *posebne garancije odbrane* okrivljenog koje se odnose na poznavanje predmeta i razlozima optužbe, na pravo na blagovremenu pripremu odbrane, na pravo na stručnu pomoć branioca, na obligatornu odbranu, odbranu siromašnih i sl.

4. Bibliografija

- Bayer, Vladimir, 1997, Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, knjiga I, Uvod u teoriju KPP, MUP, R.Hrvatske, Zagreb.
- Bayer, Vladimir, 1995, Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, knjiga II, Povijest KPP, MKP, R.Hrvatske, Zagreb.
- Bačić, Franjo, 1998, Kazneno pravo, Opći dio, 5. izdanje, Informator, Zagreb.
- Vasiljević, Tihomir, 1981, Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, treće izdanje, Savremena administracija, Beograd.
- Galligan, D.J. 1996, Due process and Fair Procedures: A study of Administrative Procedures, Clarendon, Press, Oxford.
- Grubač, Momčilo, 1995, Krivično procesno pravo, knjiga prva, Uvod i procesni subjekti, Kultura, Centar marketing, Beograd.

- Eser, Albin, 1992, Funkcionalne promene procesnih maksima krivičnog prava: na putu „reprivatiziranja” krivičnog postupka, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagebu, 42 (2), str. 167-191.
- Ferrajoli, L, 1998, Dirritto a ragione: Teoria del Garantisimo Penale, 5 ed. Editori Laterza, Roma, Bari.
- Kobe, Peter, 1968, „Ednakost orožja” u kazenskem postopku in jugoslovansko kazensko procesno pravo, Zbornik znanstvenih zasprav Pravne fakultete u Ljubljani XXXIII, 1968.
- Krapac, Davor, 2000, Kazeno procesno pravo, prva knjiga, Institucije, Informator, Zagreb.
- Marina, Panta, 1979, Krivična postapka na SFRJ, Kultura, Skopje.
- Matovski, Nikola, 1992/93, Novi tendencii vo krivičnata postapka na evropskite državi, Godišnik na Pravniot fakultet vo Skopje, 1992/93, Skopje, str. 179-190.
- Munda, August, 1956-1957, Učebnik kazenskega postopka FLRJ, prvi snopič, Ljubljana 1956, Drugi snopič, Ljubljana, 1957.
- Piquerez, Gerard, 2000, Procédure pénale Suisse, Traité théorique et pratique, Schulthess, Zürich.
- Cohen-Jonathan, G, 1989, Convention européenne des droits de l'homme, Paris, 1989, str. 394 i sl.

Professor Emeritus Nikola Matovski, LL.D.
Full Professor
Law Faculty “Iustinianus Primus” – Skopje
University “Ss. Cyril and Methodius”, Skopje

*PRINCIPLE OF FAIR PROCEDURE IN THE CODIFICATIONS
OF THE EUROPEAN COUNTRIES*

Long time in the continental part of the theory of criminal procedural law held that there must be a central pivot principle that should be sought in the area of legal standards, which are now affixed with constitutional norms and international human rights law, or may speak of the principle “fair process” as the main pivot principle.

The term “fair procedure” as a principle of the criminal proceedings means:

- Prohibition of discrimination among the parties in criminal proceedings;*
- The responsibility of the perpetrator of the crime to be determined as well as the punishment in accordance with the legal standards;*
- The criminal proceedings must be taken from the bodies with the prerogatives of an independent national judicial authorities, and*
- The defence must fully enable to the defendant.*

The general elements of the notion of “fair procedure” common to all judicial proceedings are as follows:

- The right of the parties to attend the acts of the proceedings and to be heard before making a decision - *audiatur et altera pars*;*
- “Equality of arms” - unjustified discrimination between the parties should not be allowed;*
- Court decisions should not be based on illegal evidence, and*
- Court decisions must be reasoned.*

Specific elements of the notion of “fair procedure” sought by the European Court of Human Rights are as follows:

- Presumption of innocence of the defendant (accused), and*
- The existence of specific guarantees for the defence of the accused (defendant).*

Key words: *fair procedure, general and special elements of fair procedure, criminal codes of EU countries, European-Continental law criminal procedure theories.*